

ASHA ARCHIVES 3690

असदाइदमयमासीत्। ततो वै सदजायत तदात्मानं स्वयमकुरुत। तस्मात्तत्सुकृतमुच्यते इति। यदेतत्सुकृतं। एते वै
इति प्रत्याकृत्यादेरात्मन्यध्यस्तत्वावधारणे नरज्जूरगादिवज्जुत्त्यानृतत्वसिद्धिः। तथा ह्यत्र परस्मिन् सत्ये सत्या। एते वै
निर्वाणोपादानां मुपादानोपादेयत्वं दर्शयति। तस्मात्तन्मिथ्येनेनोपादानादिषु परस्य सत्यत्वे स्यात्। आशोदशितं तत्
तदेव प्रथमं। अशब्दादितमुपादानं संप्रति श्लोके असच्छब्देन परास्मिन् सत्या नन्यसापेक्षोपादानत्वं निमित्तत्वं न सुकृतं। न
वैतदित्यादिना योयं स्थाणुः। स पुमानिति पुरुषावशेषेण स्थाणुत्वस्य वरक्षाख्यसत्यावशेषेण सुकृतस्य बाधप्रदर्शयस्य।
रितरेतराध्यासो दृढीकृतः। लोके ज्ञानं ज्ञेययाः सत्यत्वाविशेषेपि वै सत्यं ज्ञानमनंतं ब्रह्मेति ज्ञाने सत्यमिति विशेषज्ञानं यस्यात्तत्वं विधा
यते। तस्यैव सत्यं चानृतं चेत्युदाहृतग्रंथो व्याख्येतिरम्यः॥ तथा प्रजापतिश्चरति गर्भे अंतः। अजायमानो बहुधा। पजातं तस्य। पाणिना
नंतियोनिमिति मंत्रवर्णापियोनिमत्तः प्रजापते जायमानत्वं वदन्तस्य रज्जूरगोपमत्वं दर्शयति। तादृशस्यापि धाविजायमानं
त्वं च दर्शयति। तेनाध्यस्तत्वादव्याकृतादिकं जडमसदितियुक्तमुक्तं। तथा चायं प्रयोगः॥ अहमादिकमात्मन्यध्यस्तं तमि
देनुभासमानत्वा इज्जूरगवत्। न च तमिन्नत्वासिद्धिः। अहमर्थ आत्मनोभिन्नः तद्रास्यत्वात्। दृष्टादिवत् इत्यनुमानेन तत्सिद्धे
जडं कथं तदुत्थाचिदिति प्राहुः॥ तथा ह। चार्वाकशास्त्रे। एतदहस्पतिः। नैककलागावादि। तद्वद्विद्वधर्मेश्वरा
प्यतैतत्सवायवीयाश्चतुर्विधाः। त्वं सं। स्मे। गस्वम। वाः। परागावः। स्वयमे
शक्तिवचिदुत्पद्यते देहनाशः। एतदहस्पतिः। तानराजः। का
गुभ्यः कालाः। ऐश्वरेह्यसचिदं यः। ह्यगुकायः। मे। दं। कु। ग।

ब६
२

वत्यामनिज्ञानं समुत्पद्यत इत्याह। एष प्रमाणद्वयवादितात्पूर्वस्मान्नेमान्। अक्षचरणो गौतमः सकलादवत्सर्वमिच्छंशब्दस्यापि
प्रामाण्यमिच्छतीति ततोपि श्रेयः। ते विज्जलेनानापृथक् सिद्धे पुरुषप्रधानाश्चित्तोदासीनस्य पुरुषस्य भोगायकं च यमेव प्रधानं प्रव
र्तमानं महदाद्याकारेण परिणमते इति कपिलपतंजलिं तयोरेत्यः सेश्वर इति श्रेयान्। आह। जलु॥ च ज्जदेकपित्तव। विविक्ते अमुपेत्यापि वि
तो देहपरिमाणत्वं चार्वाकवृत्तपरमाणुरूपं च प्रकृतिमिच्छतीत्यवहयः। ते विज्जो विमिश्रं इति मीमांसकादयः प्राहुः॥ तद्यथा सते माव्यो प्र
कृतिपुरुषावपलप्य प्रकृतेः प्रथमं कार्यं महत्त्वं पुरुषप्रतिविंबगव्रयते देवजडबोधरूपमात्मा जगच्च प्रवाहिन्यमिति मखि॥ ३५॥ वदन्ति
च न कदाचिदनीदृशं जगदिति॥ स्वर्गापूर्वादि कंतेषां स्वर्गकामी यजेतेति श्रुत्यर्थापत्तिभ्यां सिध्यति॥ सुगतस्त्वेतमेव विच्छत्तथाप्येतं मतं ज्ञातं स
प्रकाशं विज्ञानमात्मेत्याह। तस्य च प्रतीक्षणा परिणामिनो हि भावाः कृतं ते चिति शक्तेरिति सारव्यमतानुसारेण जडं शराधान्या विवक्षयाक्ष
णिकत्वमिच्छति॥ क्षणिकाः सर्वभावा इति स्वमर्यादया प्रकाशस्यापि क्षणिकत्वमाह। सन्ति च विज्ञानादन्ये क्षणिकाः परमात्मनः देहा
द्याकारेण संहृत्य सर्वजगदुत्पादयन्ति तत्र प्रत्यक्षसिद्धमिति सुगतो वै भाषिकमुपदिदेशः। अनुमानसिद्धं वा ह्यमिति सोऽत्रातिवक्तुमुपादिशे
॥ विज्ञानमपि मुखतोऽतीयतेऽतो न किंचित्तत्त्वमिति शून्यवादिनं माध्यमिकमुपादिदेशः। एतेषां वादशानामपि मतानां मूलं धेतुं श्वतरोपा
दिदृश्यते। कालः स्वभावो नियतिर्यदृच्छा भूतानि योनिः पुरुषस्य इति चिन्त्यमिति। तत्र नियतिरदृष्टं यदृच्छा त्वनियमः सर्वाण्यप्येत
निव्यावहारिकाणि जगत्कारणानीति वक्ष्यति। तत्र चिदेक्यवादिनां चिन्मात्रं जडैक्यवादिनां जडमात्रं पृथक्त्वमिच्छत्वाद्योरपि कार्यत्वे
न दृश्यत्वेन वा मिश्रतस्याहंशस्य क्षयित्वा चिन्मात्रं मोक्षे शिष्यते तदिदमुक्तं कार्यक्षयीति मतान्तरमाह। न चेति कार्यं न क्षयि। यतः सर्वस्य
वर्तमानं सर्ववस्थायो तद्योगिभिर्दृश्यते इति मिश्रमतं च काशदंशे वेक्षापि चेति ते यंतथा हि केचिन्मिश्रानुसारिणो मुक्तदेहलोकादिनित्यं वद

रामः

[illegible]

यथा मीमांसकस्तु जीवरूपः पुरुषः कालो भूतानि नियतिशब्दितमहं यत्सर्वं यो निरित्य ॥ ४॥

५४

[illegible]

[illegible]

पद
५

द्रः स्वाज्ञानमर्धययेव द्वापनः प्रजापतिं चागाम ॥ विरोचनस्त्वबोधा निवृत्तः स्वीयेभ्यश्चैतदेवोवाचेति तत्रैव प्रमिदं इदमेव मुक्तदेहलोको
नित्यत्वमाश्रित्य ॥ अतः स्वतः सर्वकार्यनित्यत्वमुक्तं ॥ अथ यदपि किंचित्स्वमतानुगुणं कल्पितमिदं गम्यात् वत ॥ ५॥ ॥ स्वमिश्रमतस्य मू
लप्रदर्शयते करेण श्रुतमाह ॥ योगीति ॥ योगिप्रत्यक्षतः प्राप्नुयुः विजनिनां नित्यतावत्प्रसिद्धा स्यात्सूक्ष्मस्थूलभूतत्रयममृतमृतं का
यमेव विरूपं ॥ अथ कृतं नैव चैतः प्रथममवतरत्यस्ति मूर्ताप्यधीशो यंध्यात्वा तस्य लोकाः ॥ अथ मयमयध्वं नैवोसाहमारब्धाः ॥ ६॥ यदुक्तं
मिश्रेः सर्वकार्ययोगिप्रत्यक्षतो नित्यमिति ॥ तन्न ॥ देशसु महाकल्पेषु परिवर्तमानेन ॥ यादिनाये ॥ अथ आवेदजोगिषव्यसंवादेती
तकार्याणामिवातीतजन्यनाममपि यो नित्यक्षत एव सिद्धः ॥ तेन स्थूलभूतमयं कायमृतं अनित्यं ॥ सूक्ष्मभूतमयं कायममृतं नित्यं
तेन मुक्तदेहलोकादिकं सूक्ष्मभूतो भवं नित्यं ॥ बद्धदेहलोकादिकं तु स्थूलभूतो भवमनित्यं ॥ तथा व्यक्तमीश्वररूपं नवदावोपमिनं
क्यमिति व्यक्तमपीश्वररूपमस्त्येव न वयति ॥ रक्तत्वेन तस्य कार्यत्वं व्यक्तानामपि तदेहलोकानामनादित्वाभ्युपगमात् ॥ न देवा मर्त्या
मृतत्रयजीवेशयोर्भेदः ॥ ईशो यास्ति माध्याजीवस्य मुक्तता ॥ उपास्तिश्च दासभावेन अहं ग्रहवादिनामन्धतमप्रवेशः ॥ उपा
गज्ञानं न स्वप्रधानं ॥ ईश्वरलोकप्राप्तिर्मुक्तिः ॥ पंचविधभेदमानवती ॥ नत्वात्मप्रध्वंसरूपा जडवस्थिति समानेनैव प्राप्ता लैव ॥ नाति
न्यापि आद्यस्याव्यक्ते श्वररूपमध्यमस्येह प्रतिविंबरूपमन्त्यस्य मूर्ता मदीश्वररूपमिति भेदः ॥ सर्वविश्रोतमशरीरगतलक्षणपूर्व
दशवादिसंप्रतिपक्षमोक्षं बाधने मोक्षं मशरीतां च अभिनिवेशपूर्वकं समर्पयन्ते ॥ ६॥ ॥ एतद्वर्णयति ॥ कामा इति ॥ कामा
वासनेकवपुषः सन्नेव ते वा मदा संकल्पानुविधायि जन्मदहस्वप्नलहृद्यानुगा ॥ लोके दशवक्त्राश्च तत्र प्रविलयः स्यान्निर्विकल्पस्थिते
जायत्यास्पदं ॥ नैपि च मनः सत्वेन तत्सत्यता ॥ ७॥ ॥ यद्यपि संप्रज्ञाते दृष्टानां कामानां असंप्रज्ञाते वाधः ॥ स्वप्ने दृष्टानां जायति वाधः ॥

राम

षट्

[illegible]

ASHA ARCHIVES

3690